

І. В. ЗАЙЧЕНКО

**ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ
С. Ф. РУСОВОЇ**

МОНОГРАФІЯ

Видавництво Ліра-К
Київ 2016

Рецензенти:

Нагачевська Зіновія Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри історії педагогіки та народознавства Прикарпатського університету імені Василя Стефаника.

Руснак Іван Степанович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Сопівник Руслан Васильович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Зайченко І. В.

3.17 **Педагогічна концепція С. Ф. Русової** : монографія / І.В.Зайченко. – К.: Видавництво Ліра-К, 2016. – 216 с.

ISBN 978-617-7320-26-4

На багатому джерелознавчому матеріалі ґрунтовно розкривається життєвий шлях, педагогічна діяльність, творчість і педагогічна концепція Софії Федорівни Русової (1856–1940) – однієї з найушлявленіших дочок України.

Книга адресується вчителям, студентам і викладачам педагогічних навчальних закладів, науковцям у галузі теорії і історії педагогіки, працівникам дошкільних дитячих закладів, інститутів підвищення кваліфікації та перепідготовки вчителів, іншим освітянам, усім, хто цікавиться історією і сучасністю освіти, школи й педагогіки.

ББК 74.03 (4УКР) я73

ISBN 978-617-7320-26-4

© І. В. Зайченко, 2016
© Видавництво Ліра-К, 2016

ПЕРЕДМОВА

Науково-теоретична спадщина С. Ф. Русової надзвичайно багата й різноманітна. Нині в науковому обігу є понад 300 її публікацій. В тому числі ряд монографій, брошур, фундаментальних наукових статей, опублікованих в Україні, Росії, Чехії та інших європейських державах.

В кінці XIX – на початку XX століть ідеї шкільної реформи набирали особливої популярності і значимості. Рішуче неприйняття традиційної школи і педагогіки з їх формально-схоластичним навчально-виховним процесом, який часто переростав у казармену муштру, було характерним для всіх прогресивних починань у цій галузі. Це ми бачимо і в Європі, зокрема, в Англії, Франції, Німеччині, де на зламі століть з'явилася ідея “нових шкіл”, “нового виховання”, і в Америці, де проводив у цей час широку експериментальну педагогічну роботу відомий філософ і педагог Д. Дьюї. Представники нового виховання (А. Фер'єр, О. Декролі, Е. Демолєн, Г. Літц, Г. Винекен, П. Техеб, Р. Кузіне та багато інших) намагалися побудувати таку школу, яка б виховувала ініціативних, всебічно розвинених людей, здатних в подальшому стати підприємцями, активними діячами в різних галузях державного і громадського життя. Цілком логічно вони вимагали радикальних змін у системі, змісті і методах навчання і виховання.

Ці передові прогресивні педагогічні ідеї були відомі С. Русовій. Вони так чи інакше відображалися в її публікаціях. Саме тому її спадщина має яскраво виражену прогресивну спрямованість.

До того ж діяльність С. Ф. Русової припадає на той час, коли в Україні склалася сприятлива атмосфера щодо боротьби за встановлення її державної незалежності.

Оскільки встановлення української державності впиралося у вирішення проблеми української національної школи, а через неї у поширення української мови на верстви населення, то в ній активну участь взяли фактично всі прогресивні сили держави. І тому не випадково всі, хто відстоював українську державність, боролися за українську національну школу. Найактивнішу позицію тут займала С. Ф. Русова. Невипадково вона так наполегливо і цілеспрямовано працювала над розробкою концепції національної системи освіти, національної школи та національного дошкільного виховання.

У педагогічній спадщині С. Ф. Русової знайшли відображення фундаментальні теоретико-методологічні проблеми української

педагогіки початку ХХ століття, зокрема, мета, завдання, зміст, методи, принципи і форми виховання, освіти і навчання; співвідношення біологічного і соціального в розвитку особистості; взаємозв'язок розумового, фізичного, морально-етичного та естетичного виховання тощо. Особливо детально і ґрунтовно представлено в її спадщині ідея розвитку української мови в національній школі.

В пропонованій читачеві книзі І.В. Зайченка дається глибоко науковий аналіз педагогічної концепції С. Ф. Русової. Вона допоможе читачеві не лише проникнути у сутність поглядів Софії Федорівни, але й краще осмислити проблеми сучасної школи і педагогіки.

ЯРМАЧЕНКО М. Д.
*Академік АПН України,
доктор педагогічних наук,
професор.*

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
ВСТУП.....	5
ПРО СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ С.РУСОВОЇ	6
<i>Розділ I. ЖИТТЯ, ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ</i>	
I ТВОРЧІСТЬ С.РУСОВОЇ	22
<i>Розділ II. ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ .....</i>	<i>45</i>
§ 1. “Проект нової вільної школи для України”	45
§ 2. Мета й завдання виховання	55
§ 3. Проблеми розумового виховання	64
§ 4. Проблеми морального виховання	68
§ 5. Проблеми естетичного виховання	87
§ 6. Проблеми трудового виховання.....	96
§ 7. Фізичне виховання	104
§ 8. Принципи освіти й виховання.....	109
<i>Розділ III. ДИДАКТИКА.....</i>	<i>117</i>
§ 1. Предмет, завдання і категорії дидактики	117
§ 2. Процес навчання.....	124
§ 3. Закономірності, принципи і правила навчання	132
§ 4. Зміст освіти	142
<i>Розділ IV. ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ.....</i>	<i>155</i>
§ 1. Вимоги до вчителя	155
§ 2. Правове і матеріальне становище вчителя.....	163
§ 3. Боротьба за згуртування вчителів у професійну спільку	166
ПІСЛЯМОВА	172
ЛІТЕРАТУРА.....	175
ДОДАТКИ.....	199
ЗМІСТ.....	214

Наукове видання

І. В. ЗАЙЧЕНКО

**ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ
С. Ф. РУСОВОЇ**

МОНОГРАФІЯ

Керівник видавничого проекту *Зарицький В. І.*

Дизайн обкладинки *Сєдих О. О.*

Комп'ютерна верстка *Базильчук О. П.*

Підписано до друку 08.02.2016. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. аркушів — 12,79. Обл.-вид. аркушів — 13,60. Тираж 300.

«Видавництво Ліра-К»
Свідоцтво № 3981, серія ДК.
030179, м. Київ, вул. Прилужна 14, оф. 42
тел./факс (044) 247-93-37; 450-91-96
Сайт видавництва: lira-k.com.ua,
відділ збуту: lira-k@ukr.net, редакція: zv_lira@ukr.net